

EFECTELE IMPLEMENTĂRII IFRS 9 ASUPRA SITUAȚILOR FINANCIARE

CZU: 657.37:006.3

GROSU Veronica¹, MIHAILA Svetlana²¹Prof.univ. dr., Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava, România,²Conf. univ. dr., Academia de Studii Economice a Moldovei, Republica MoldovaE-mails: ¹doruveronica@yahoo.it, ²svmihaila@gmail.com

Summary: *International Accounting Standards IAS 39 and IFRS 9 have as objective the classification and measurement of financial instruments, which are basically the pillars for the preparation of financial statements of banking institutions and for all companies operating in the financial field. The number and complexity of the provisions contained in the first of the two standards, specifically in IAS 39, has been the subject of many debates since the first publication, but without taking into account that, with the outbreak of the financial crisis and following the G20's demands other international bodies, it was essential to provide for the revision and replacement of this standard. The purpose of this paper is to analyze the process of changing IAS 39 and the need to develop a new standard, namely IFRS 9, referring in particular to the differences between the two new standards and the fair value measurement criteria, and "amortized cost" used in the valuation of financial instruments.*

Cuvinte cheie: IAS 39, IFRS 9, valoare justă, cost amortizat.

JEL Classification: M 40, M41

Introducere

Standardul de contabilitate IFRS 9 a intrat în vigoare de la 1 ianuarie 2018 și îi revine rolul de a înlocui vechiul standard IAS 39 [1]. Această nouă normă contabilă se concentrează mai mult pe deprecierea instrumentelor financiare, dar și pe alte aspecte relevante cu privire evaluarea și recunoașterea în bilanțul instituțiilor de credit a instrumentelor financiare.

IFRS 9 stabilește că, clasificarea instrumentelor financiare la valoarea justă sau la cost amortizat trebuie să fie făcută în funcție de tipologia modelelor de business și pe baza analizei caracteristicilor fluxurilor financiare, contractuale aferente instrumentului care face obiectul contractului respectiv. Principala noutate introdusă de acest standard constă în noul model de depreciere, care impune contabilizarea anticipată a pierderilor de credit așteptate (*Expected Credit Losses - ECL*)[2], spre deosebire de modelul anterior în care pierderea era contabilizată numai atunci când avea loc (*Incurring Losses*).

Inițial, standardul contabil IAS 39 privind clasificarea și evaluarea instrumentelor financiare a reprezentat unul dintre pilonii principali pentru pregătirea situațiilor financiare ale societăților bancare și ale tuturor societăților care operează în sectorul financiar; însă, utilizarea pe scară largă a acestuia și complexitatea dispozițiilor pe care le conținea au dat naștere la numeroase discuții încă de la prima sa publicare. Odată cu izbucnirea crizei financiare și în urma solicitărilor G20 și a altor organisme internaționale, s-a impus ca fiind absolut necesar revizuirea și înlocuirea acestui standard.

În aceste condiții, IASB a demarat un proces îndelungat cu privire la modificările ce trebuiau operate, proces care a fost împărțit în trei etape, care viza înlocuirea treptată a normei contabile IAS 39 și pentru elabora într-o manieră cât mai corectă și mai repede posibil, un nou standard. Această etapă s-a încheiat odată cu omologarea de către Uniunea Europeană a noului standard IFRS 9, care a condus la schimbări radicale a prevederile în vigoare până în acel moment.

Factori determinați și principalele etape în reformarea IAS 39 și înlocuirea cu IFRS 9

Astfel, scopul procesului de reformă a fost înlocuirea IAS 39 cu IFRS 9, care, începând cu anul 2018, a introdus modificări semnificative ale tratamentului contabil aferent instrumentelor financiare, și a metodelor de clasificare și reclasificare a acestora.

Așa cum precizăm și în partea introductivă, rezultatul acestui proces îndelungat și complex de reformă a IAS 39, cunoscut sub denumirea de *Relevant Project 2*, a condus la emiterea unui nou standard contabil care include măsuri de îmbunătățire a metodelor de înregistrare a instrumentelor financiare și de înțelegere de către utilizatori a informațiilor (ce privesc evident instrumentele financiare) din situațiilor financiare, urmărind simplificarea clasificării și evaluării instrumentelor financiare. IFRS 9 are în vedere, urmărirea îmbunătății atât a cantității, cât și a calității informațiilor de natură financiară care să poată fi extrapolate de la acționari (shareholder) și alte părți interesate (stakeholder), acestea fiind considerate fundamentale în evaluările economico - financiare cu privire la stabilitatea și expunerea la risc a instituțiilor de credit [3].

Tabelul 1. Repere temporare în elaborarea IFRS 9

Data	Publicații
14/07/2009	Exposure Draft ED/2009/7, Financial Instruments: Classification and Measurement
12/11/2009	IFRS9: Financial Instruments, (Clasificarea și evaluarea activelor financiare)
11/05/2010	Exposure Draft ED/2010/4, Fair Value Option for Financial Liabilities (Valoarea justă opțională pentru pasivele financiare)
28/10/2010	IFRS 9: Financial Instruments (Repasivelor financiare și a eliminărilor contabile publicat include dispozițiile cu privire la clasificarea și evaluarea)
04/08/2011	ED/2011/3, Amendments to IFRS 9 (2009) and IFRS 9 (2010): Mandatory Effective Date (Include modificările de la data efectivă de intrare în vigoare, de la 1 ianuarie 2015)
16/12/2011	Mandatory Effective Date and Transition Disclosures (Amendments to IFRS 9 and IFRS7)
28/11/2012	Exposure Draft ED/2012/4, Classification and Measurement: Limited Amendments to IFRS 9 (proposed amendments to IFRS9 (2010))
07/03/2013	Exposure Draft ED/2013/3, Financial Instrument: Expected Credit Losses
19/11/2013	IFRS9: Financial Instruments (Hedge Accounting and amendments to IFRS 9, IFRS 7 and IAS 39), (Noile modificări prevăd includerea noului model de <i>Hedge Accounting</i>)

Sursa: elaborat de autori

În ceea ce privește prima fază a procesului de înlocuire a IAS 39, o primă parte fundamentală a activității desfășurate de IASB a avut loc în iulie 2009, odată cu emiterea primului proiect de expunere denumit Instrumente financiar: evaluare și clasificare (*Financial Instrument: Measurement and Classification*). Ulterior, acest proiect de expunere a fost parțial implementat în noul IFRS 9, publicat în noiembrie 2009, cu privire la metodele de înregistrare și evaluare, exclusiv pentru activele financiare. În octombrie 2010, textul IFRS 9 a fost actualizat și extins cu dispozițiile privind pasivele financiare. Ultima publicare a acestei faze din procesul de modificare a fost publicată în 2012, este un al doilea *Exposure Draft, Classification and Measurement: Limited Amendments to IFRS 9*, care prevedea unele modificări posibile în ceea ce privește clasificarea activelor financiare.

Datorită complexității considerabile care caracterizează întregul proces de reglementare a instrumentelor financiare, IASB (Accounting Standards Board) a considerat oportun să împartă procesul de modificare a IAS 39 în trei etape, și anume:

1. Clasificarea și măsurarea instrumentelor financiare (*Classification and Measurement*): numărul categoriilor în care au fost clasificate instrumentele financiare a fost redus, iar metodele de evaluare sunt influențate în prezent de modelul de afaceri adoptat de conducere și de fluxurile de numerar ale instrumentului financiar prevăzute în contractat. Scopul este acela de a se face evaluarea pe baza unui criteriu mai rațional și mai obiectiv.

2. O metodă nouă și unică de *impairment test* (test de depreciere): obiectivul este acela de a reduce numărul de metode pentru calcularea ajustărilor sau provizioanelor asociate instrumentelor financiare și de a utiliza o singură metodă de determinare a depreciere bazată pe o *forward-looking* (un raționament anticipat). În acest mod, noul standard va permite o detectare în timp util a pierderilor care vor trebui calculate și atribuite apariției unei depreciere semnificative a stării creditului în comparație cu valoarea istorică a creditului. Aceasta înseamnă că aceleași valori ajustate sunt recunoscute pentru toate produsele financiare, care fac obiectul testului de depreciere ca urmare a faptului că există o singură clasificare contabilă;

3. Politici contabile noi de *Hedge Accounting* (pentru acoperirea riscurilor): în această secțiune, IASB a dorit să alinieze contabilitatea de acoperire (*hedge accounting*) la activitățile de management al riscurilor, mai ales atunci, când din aceste activități derivă efecte semnificative care afectează Contul de rezultate sau salte elemente de *comprehensive income* (de rezultat global). Cu toate acestea, zona de acoperire macro-hedging a fost încredințată unui standard contabil separat de IFRS 9.

Principalele modificări intervenite în contabilizarea instrumentelor financiare prin adoptarea IFRS 9

Principalele modificări introduse de noul standard de contabilitate IFRS 9 evidențiază numeroase aspecte complexe pe care instituțiile de credit trebuie să le trateze și să le gestioneze într-o perioadă de timp relativ scurtă. Se va asista în special la următoarele fenomene:

- creșterea valorii ajustărilor la credite, în special la cele performante, dar și ajustări analitice;
- creșterea volatilității în estimarea valorilor;
- creșterea costurilor administrative legate de gestionarea datelor, de pregătirea de noi sisteme de informații și modele;
- impactul asupra produselor și, în special, asupra prețurilor și a tipurilor de produse incluse în catalog.

Tot în acest context, vor deveni deosebit de relevanți, următorii factori:

- resurse umane adecvate, din punct de vedere al expertizei;
- utilizarea estimărilor de valoare pentru forward-looking;
- interacțiunea cu cerințele de prudențialitate.

Prin intermediul acestei reforme, se urmărește practic reducerea complexității și îmbunătățirea calității standardelor actuale, toate acestea pentru a se realiza o cale de convergență cu standardele contabile americane, emise de FASB (*Financial Accounting Standard Board*).

Aplicarea IFRS 9 a fost programată inițial pentru 1 ianuarie 2013; însă cu toate acestea, în decembrie 2011, IASB a emis dispozițiile privind amânarea intrării în vigoare a noului standard menit să înlocuiască în totalitate IAS 39, optând astfel amânarea adoptării din 2013 pentru 1 ianuarie 2018. Decizia de amânare nu a condus la efecte negative, deoarece, imediat, s-au constatat dificultăți în înlocuirea integrală a IAS 39; din acest motiv, procesul a fost împărțit în mai multe etape care urmează să fie finalizate prin aprobarea dispozițiilor privind subiectele în cauză.

Aplicarea IFRS 9 în 2013 risca să fie incompletă datorită elaborării doar parțiale a proiectului, în raport cu data intrării în vigoare a acestuia. De fapt, adoptarea unui nou standard care să conțină reguli complexe, impunea ca la bază să existe o organizație capabilă să susțină contabilizarea operațiunilor supuse analizei și în același timp să fie capabilă să înțeleagă și efectele care decurg din acestea.

IASB a decis să nu îngreuneze prea mult trecerea de la IAS 39 la IFRS 9, motiv pentru care nu a considerat necesar să solicite o modificare a situațiilor financiare în conformitate cu textul noului standard. Această decizie a apărut după examinarea răspunsurilor și consultărilor efectuate; din documente, s-a constatat de fapt, că investitorii sunt mai interesați să înțeleagă efectele care derivă din această tranziție de un standard la altul, decât să le fie adus la cunoștință efectele comparative privind perioadele deja închise, limitând astfel sarcina administrativă pentru companii.

Aplicarea noului standard printr-o singură soluție ar fi putut conduce la o creștere bruscă a pierderilor așteptate la nivelul creditelor, începând cu anul următor, astfel că autoritățile de reglementare europene au luat în considerare o introducere mai graduală care să limiteze efectele pro-ciclice pentru bănci și pentru credite și, chiar dacă IFRS 9, a intrat în vigoare de la 1 ianuarie 2018, acesta va produce efecte diluate pentru o perioadă de cinci ani. Practic, prelungirea perioadei de adoptare a IFRS 9 a urmărit atenuarea în timp a impactului acestui standard, mai ales asupra băncilor care au adoptat în trecut o metodologie standard de evaluare a riscului de credit, care nu prevedea ajustarea pierderilor așteptate și care evident încă nu au fost înregistrate.

În concluzie, orice metodologie ar fi fost adoptată, standard sau IRB (*Internal rating – based approach*), ca urmare a noului standard contabil, instituțiile de credit vor trebui să constituie provizioane sau ajustări bazate și pe pierderile așteptate și nu numai pe cele înregistrate.

Clasificarea și recunoașterea activelor și pasivelor financiare

Urmând calea trasată de IAS 39, și noul standard IFRS 9 prevede, că prima recunoaștere ca element de activ sau de pasiv, ar trebui să aibă loc în momentul în care acesta rezultă din cadrul unui contract al cărui obiect este un instrument financiar. Există și excepții pentru *regular way* pentru care prima recunoaștere este admisibilă în faza de negociere sau de decontare. Simplificarea categoriilor din care pot face parte activele și cele de natură financiară reprezintă una dintre principalele modificări aduse de noul standard. Cele patru partiții prevăzute în IAS39 nu mai sunt prezente, adică: deținute până la scadență (*held to maturity*), deținute pentru tranzacționare (*held for trading*), disponibile pentru vânzare (*available for sale*) și împrumuturi și creanțe. În prezent, există doar două categorii, ceea ce a condus la evitarea problemelor generate de specularea complexității regulilor de recunoaștere prevăzute în IAS 39, obiectul a numeroase critici din partea practicienilor, dar și a stakeholder. Este simplu de înțeles cum un număr redus de categorii conduc la o simplificare și la o facilitare a utilizării regulilor de recunoaștere specifice fiecărei categorii de instrumente financiare, optimizând în final întregul sistem contabil. Conform IAS 39, era prevăzut ca în eventualitatea în care apare vreo diferență dintre valoarea de la data decontării și din faza de recunoaștere inițială, se impun abordări diferite[4], [5]. În cazul în care activul a fost înregistrat ca *valoare justă prin contul de profit și pierdere*, atunci variația valorii juste între data tranzacției și data decontării trebuie să fie recunoscută în contul de profit și pierdere; dacă, pe de altă parte, instrumentul financiar este clasificat ca fiind disponibil pentru vânzare, această diferență trebuie să fie recunoscută în cadrul altor componente de rezultat global. În situația în care activul de natura unui instrument financiar este evaluat la cost amortizat, modificarea nu trebuie luată în considerare, iar recunoașterea inițială trebuie să aibă loc la valoarea justă la data tranzacției [6]. Prima clasificare este un pas fundamental, deoarece va influența evaluarea ulterioară a instrumentelor pe baza poziției și scopului asumat anterior.

Este important de subliniat că au fost introduse conceptele de modele de afaceri, care nu diferă în realitate de conceptul de "scopuri/decizii de investiții" furnizate de IAS și de testele SPPI²³ ca mijloc fundamental pentru înregistrarea corectă a instrumentelor financiare [8].

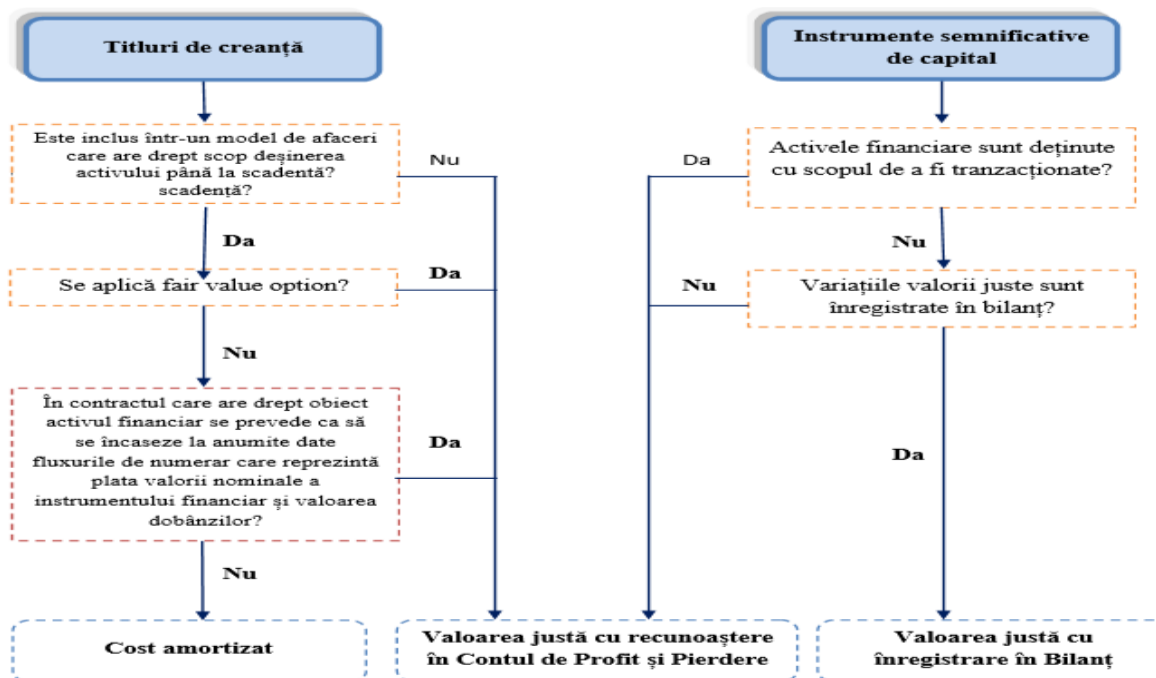


Figura 1. Practici de recunoaștere a instrumentelor financiare

Sursa: elaborat de autori

²³ Este testul pe baza căruia se constată dacă un instrument financiar are caracteristicile de admisibilitate pentru CA (Costul amortizat) sau FVOCI (*FAIR VALUE THROUGH OCI*) și implică verificarea faptului că fluxurile financiare generate de un instrument sunt consecința următoarelor cauze: rambursarea capitalului sau dobânda aferentă.

Schema de mai sus sintetizează procesul logic prin care cel care întocmește situațiile financiare trebuie să discearnă, să analizeze și să clasifice activele care trebuie înregistrate în aceste situațiile financiare. În funcție de tipul de instrument financiar în cauză sau a posibilității de a exercita opțiunea valorii juste, nu se va alege doar categoria de care aparține acel activ, ci și metodele de evaluare. Așadar, conform IFRS 9, cele două categorii de active financiare se disting în funcție de criteriile de evaluare a fiecăruia dintre ele, și anume:

- Active evaluate la cost amortizat.
- Active evaluate la valoarea justă, a căror recunoaștere se va face în "alte elemente ale rezultatului global" sau în bilanț.

Noul standard prezintă caracteristicile necesare pe care instrumentele financiare de natura activelor trebuie să le îndeplinească, pentru a putea face parte din prima categorie, în caz contrar retrogradând în a doua categorie. Pentru a putea fi inclus în prima categorie, instrumentul trebuie să remunereze capitalul și dobânzile la datele scadente (caracteristicile tipice unui împrumut). În plus, trebuie evaluată apartenența instrumentului la modelul de afaceri denumit *Held to Collect*. Prin urmare, intermediarul deține acest titlu pentru a beneficia periodic de fluxurile pe care le generează instrumentul respectiv. Se poate observa că numai există acea rigiditate a standardului anterior, deoarece aceste instrumente pot fi vândute înainte de data de scadență. Standardul oferă și câteva exemple pentru a înțelege când obiectivul modelului de afaceri al unei entități este centrat pe deținerea instrumentului financiar, cu scopul de a beneficia de fluxurile de numerar prevăzute în contract. Este imposibil de susținut că fiecare entitate utilizează un model de afaceri unic, având în vedere că există, diferite portofolii cu scopuri diferite [9]. Unele dintre acestea pot avea scopul de a aduce fluxuri sigure, predeterminate și la termene contractuale fixe; alte portofolii ar putea fi deținute cu scop speculativ. Evaluarea la valoarea justă este obligatorie atunci când cerințele menționate anterior nu sunt îndeplinite.

În cazul în care valoarea justă nu a fost luată în considerare din cauza cerințelor extraordinare de lichiditate, ci pentru ca să se obțină câștiguri din fluctuațiile valorilor activelor prin achiziții și vânzări frecvente, nu pot fi impuse cerințele de evaluare a activului financiar la costul amortizat [9]. Se poate de asemenea observa că, chiar introducerea unui instrument derivat, cu scopul de se asigura împotriva oricăror modificări ale fluxurilor de numerar, nu reprezintă o schimbare a modelului de afaceri; scopul final de a beneficia de fluxurile de trezorerie contractuale nu se modifică [9]. Valoarea justă are un înțeles diferit față de cel existent în standardul precedent. Acesta nu mai este un factor limitator și imobilizator, ci poate fi folosit ca instrument de verificare a lichidității obținute din vânzarea instrumentelor deținute, chiar și a celor deținute până la scadență. În momente de stres ridicat, aceste active, deși sunt incluse în prima categorie, sunt ușor de transferat pentru a acoperi necesarul tot mai mare de lichiditate. Modificările intervenite asupra metodelor de clasificare a instrumentelor financiare par să elimine efectiv unele puncte slabe din IAS 39, dar principiul modelului de afaceri prezintă încă o problemă a unei analize bazate pe criterii care sunt prea subiective.

În ceea ce privește datoriile financiare, noile reglementări nu au modificat semnificativ metodele contabile din vechiului standard. Prin urmare, problemele critice legate de utilizarea opțiunii valorii juste și evaluarea la valoarea curentă a pasivelor emise de aceeași entitate care întocmește situațiile financiare continuă să intervină. Este important de subliniat că în situația reducerii unui pasiv emis de entitatea analizată, trebuie să se înregistreze în contrapartidă o creștere a veniturilor în contul de profit și pierdere. Conform prevederilor IAS 39, o societate aflată într-o situație de dificultate financiară poate recunoaște ca profit valorile rezultate din posibilitatea de a-și răscumpăra datoriile la un cost mai mic decât cel stabilit la momentul emisiunii [10].

În comparație cu IAS 39, IFRS 9 soluționează disputa cu privire la posibilitatea ca o întreprindere aflată în dificultate economică să profite de un potențial *buy back*²⁴ a datoriilor sale. Această caracteristică a vechiului standard a condus la o puternică incertitudine și variabilitate în ceea ce privește rezultatele economice ale institutului. Ori de câte ori a existat o scădere a solvabilității

²⁴ *buy back* (sau răscumpărarea acțiunilor proprii) reprezintă achiziția de acțiuni proprii de către o societate pe acțiuni. Conform legislației din România, acțiunile proprii pot fi rascumparate maxim de 10% din capitalul social

entității, a fost posibil ca aceasta să achiziționeze propriile datorii la un cost mai mic decât prețul de emisiune. IFRS 9 soluționează această controversă prin faptul că prevede ca un subiect care alege să-și evalueze datoriile proprii la valoarea justă trebuie să recunoască variația de valoare, cauzată de fluctuațiile bonității sale, în secțiunea numită *other comprehensive income*, și nu în contul de profit și pierdere.

Concluzii.

Cea mai mare modificare care se regăsește în noul standard se referă, fără îndoială, la abordarea deprecierei instrumentelor financiare. Introducerea conceptului de pierdere așteptată, care înlocuiește utilizarea conceptului de pierdere suportată, urmărește de fapt o gestionarea a portofoliului de instrumente financiare a unei entități, mai prudentă. O altă modificare deosebit de importantă se referă la stabilirea modelului de depreciere a creditelor, care trece din modelul actual de pierderi suferite, retrospectiv și ex-post, la modelul pierderilor așteptate, probabilist și ex-ante. Diferența dintre cele două modele se referă în principal la momentul înregistrării unei pierderi.

În concluzie, prin utilizarea *incurred loss model*, pierderea sau provizionul se înregistrează numai după ce evenimentul care a generat pierderea, a avut loc. În schimb, *expected loss model* (modelul pierderii așteptate) se bazează pe probabilitatea ca evenimentul să aibă loc în viitor și necesită înregistrarea anticipată a unui provizion sau ajustări cu privire la momentul în care are loc evenimentul ce va genera pierderea. Motivul acestor schimbări importante constă în a anticipa pierderile și de a le împiedica să se producă în perioade de criză, pentru a nu avea efecte negative majore asupra situațiilor financiare bancare.

Referințe bibliografice:

1. Standardul de contabilitate IAS 39 a fost emis în 1998 și este aplicabil în mod efectiv din 2001
2. Ghid privind practicile de administrare a riscurilor de credit ale instituțiilor de credit și contabilizarea pierderilor de credit așteptate, European Banking Authority, https://eba.europa.eu/documents/10180/1965596/Guidelines+on+Accounting+for+ECL+%28EBA-GL-2017-06%29_RO.pdf/2ca3453d-c064-4b89-a904-84966c14a820
3. <https://www.iasplus.com/en-us/standards/international/ifrs-en-us/ifrs9>
4. Rossi C., Il concetto di fair value e la valutazione degli strumenti finanziari, Milano, Giuffrè, 2003
5. Silva R., Speciale bilancio IAS – IAS 39: Strumenti finanziari, “Guida alla contabilità e bilancio”, 2008, n.4: 24 – 31
6. IAS 39, International accounting standard, paragr. AG 56
7. Este testul pe baza căruia se constată dacă un instrument financiar are caracteristicile de admisibilitate pentru CA (Costul amortizat) sau FVOCI (*FAIR VALUE THROUGH OCI*) și implică verificarea faptului că fluxurile financiare generate de un instrument sunt consecința următoarelor cauze: rambursarea capitalului sau dobânda aferentă.
8. Carlino S., IFRS 9 & 17 - CAMBIERANNO IL MODO DI FARE BUSINESS?, 2017, <https://www.linkedin.com/pulse/ifrs-9-17-cambieranno-il-modo-di-fare-business-stefano-carlino>
9. IFRS 9: Financial Instruments, Appendix B, par. B 4.1.2
10. Berselli E., IFRS 9 in aggiornamento: novità su passività finanziaria e own credit risk, “Amministrazione & Finanza”, 2013, n.1: 35 – 38